

НАПРЯМИ ТА ЗАСОБИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК В УМОВАХ ДІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

Анотація

В аналітичні записці розглядаються проблеми, які обмежують можливості нарощування та диверсифікації експорту сільськогосподарської продукції з України на ринки країн-членів ЄС. Досліджуються особливості впливу Угоди про асоціацію з ЄС на нарощування експортного потенціалу вітчизняного аграрного сектору. Формулюються пропозиції для органів державної влади щодо пріоритетних напрямів стимулювання диверсифікації експорту української аграрної продукції на ринок ЄС на сучасному етапі європейської інтеграції України.

НАПРЯМИ ТА ЗАСОБИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКСПОРТУ УКРАЇНСЬКОЇ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК В УМОВАХ ДІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

Однією з ключових цілей підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС було стимулювання експорту продукції вітчизняного аграрного сектору, який традиційно вважається важливою ланкою національної економіки. Більше того, протягом останніх кількох років сільське господарство України відіграє дедалі зростаючу роль у виробництві ВВП нашої держави та формуванні її експортного потенціалу.

Підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яке передбачає створення зони вільної торгівлі, може стати потужним важелем нарощування експортного потенціалу та стимулювання зовнішньої торгівлі нашої держави сільськогосподарськими товарами. Проте без диверсифікації експорту в українських аграріїв можуть виникнути також нові проблеми, зумовлені посиленням конкуренції з боку західноєвропейських агровиробників.

Це актуалізує необхідність визначення найбільш дієвих чинників і передумов диверсифікації українського аграрного експорту на європейський ринок сільськогосподарських товарів.

Першим із таких чинників є рівень природно-ресурсного та людського потенціалу сільських територій. Адже без наявності достатніх людських, земельних та інших ресурсів, включаючи їх якість, неможливо нарощувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, не кажучи про диверсифікувати її експорту. Така залежність обумовлюється тим, що в сучасних соціально-економічних умовах, які визначаються посиленням конкуренції на світовому аграрному ринку, вимоги до якості аграрної продукції, навіть якщо мова йде переважно про експорт сільськогосподарської сировини, потребують належних умов її вирощування, збору, зберігання, пакування і транспортування. Тому ті країни, які не володіють конкурентними перевагами щодо забезпеченості якісними природними ресурсами та людським потенціалом, залученим у сферу

сільськогосподарського виробництва, не спроможні здійснювати експорту аграрної продукції, ані в територіальному аспекті (вихід на ринки нових держав-імпортерів), ані в товарному (експорт нових видів сільськогосподарських товарів).

Акцентуючи увагу на людському та природно-ресурсному потенціалі розвитку сільського господарства України, зокрема на забезпеченості вітчизняного аграрного сектору людськими та земельними ресурсами, слід відзначити, що на тлі країн-членів ЄС, які співмірні з Україною за розмірами і потенціалом сільськогосподарського виробництва, звертає на себе увагу відносна перенаселеність сільських територій нашої держави, яка супроводжується доволі високою часткою зайнятих в аграрному секторі економіки (додаток А).

Наприклад, чисельність сільських мешканців України коливається у межах 30 % від усього наявного населення, а кількість зайнятих в аграрному секторі економіки сягає 5 % від загальної чисельності працюючих. Тобто, за часткою сільських мешканців наша держава демонструє один із найнижчих показників на тлі сусідніх країн-членів ЄС, приблизно відповідаючи рівню Угорщини, водночас її сільські території є суттєво перенаселеними порівняно з розвиненими країнами-членами ЄС, особливо Францією, а також Іспанією та Великобританією.

Ще більш разючими вказані диспропорції є за показником частки зайнятих у сільському господарстві. Тут Україна значно перевершує усі обрані для порівняння країни, крім Польщі, а на тлі Німеччини, Великобританії та Франції демонструє більш ніж усемеро вищу зайнятість в аграрному секторі, що зумовлюється нижчим рівнем його технологічної оснащеності та відповідно негативно відображається на продуктивності праці в сільському господарстві.

Відносна перенаселеність сільських територій України, а також надто висока частка зайнятих в аграрному секторі вітчизняної економіки, підтверджується порівнянням з іншими провідними сільськогосподарськими

державами світу. Так, у Канаді, Мексиці та США чисельність сільських мешканців коливається у межах від 20 % до 25 %, при питомій вазі зайнятих у сільському господарстві від 1 % (Канада, США) – до 7 % (Мексика). Аналогічні показники, наприклад, для Бразилії становлять 15 % (сільські мешканці) і 6 % (частка зайнятих у сільському господарстві), а для Австралії – 10 % і 2 % відповідно.¹

Це дає підстави для висновку про те, що процеси ринкового реформування аграрного сектору та сільської економіки загалом, в нашій державі до цього часу не завершені. Відтак, протягом найближчого часу в сільському господарстві слід очікувати продовження трансформаційних процесів, у тому числі в контексті реалізації Угоди про асоціацію з ЄС, яка суттєво відобразатиметься на аграрному секторі. Насамперед, це стосується перерозподілу експортних ніш на міжнародному продовольчому ринку, передусім ринку ЄС, а також на ринках інших важливих імпортерів сільсько-господарської продукції, зокрема Китаю та Росії.

Не менш вагому роль у контексті диверсифікації вітчизняного аграрного експорту відіграватиме рівень забезпеченості держави земельними ресурсами та ефективність їх використання у сільському господарстві, а відтак і продуктивність праці в аграрному секторі економіки загалом та його конкурентоспроможність на світовому ринку.

Порівнюючи якість земель сільськогосподарського призначення та їх площу в Україні й інших європейських державах, близьких за розміром території, варто відзначити низку суттєвих переваг нашої. Передусім це стосується загальної площі сільськогосподарських угідь, яка в Україні є майже утричі більшою, ніж у Польщі, у 2,5 рази більшою, ніж в Німеччині, в півтора рази – ніж у Франції та Іспанії. Вказана перевага є ще відчутнішою за площею ріллі, яка в Україні більш ніж утричі перевершує аналогічний польський показник, а також у 2,75 рази – німецький, у 2,5 рази – іспанський

¹ Rocznik statystyczny rolnictwa, 2015. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. – 456 s. – S. 377-378; Rocznik statystyczny rolnictwa, 2014. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. – 445 s. – S. 395.

і майже у два рази – французький. Як наслідок в Україні на одного мешканця припадає удвічі більше ріллі, ніж у Польщі, Франції та Іспанії, а також у сім разів більше ніж в Німеччині (додаток Б).

Водночас, належне відновлення та реновація ґрунтів на основі внесення необхідних азотних, фосфатних і калійних добрив в Україні не відбувається, оскільки рівень внесення мінеральних добрив не відповідає вимогам сучасних агротехнологій (табл. 1).

Таблиця 1

Внесення мінеральних добрив у ґрунт²

Кг на 1 га сільгоспугідь, 2013-2014 рр.

Країни	Всього	Азотні	Фосфорні	Калійні
Україна	72,0	50,0	10,0	12,0
Польща	132,9	75,5	23,4	34,1
Угорщина	90,2	63,6	13,4	13,1
Словаччина	81,0	57,7	14,3	8,0
Румунія	35,4	24,8	8,2	2,4
Німеччина	144,7	100,3	17,0	27,4
Франція	89,5	69,7	9,0	10,8
Іспанія	64,9	35,7	16,1	13,2
Італія	64,6	44,0	12,5	8,1
Великобританія	89,6	61,4	11,7	16,5

Це посилює тенденцію до виснаження та погіршення якості українських ґрунтів, через високий рівень їх розораності. Як наслідок, фахівці наводять такі дані: в Україні зіпсовано 60 % чорноземів, щорічно втрачається 100 тисяч гектарів родючих ґрунтів, майже 50 % урожаю сільськогосподарських культур вирощується на ґрунтах, оброблених хімічними добривами та отрутохімікатами. В результаті цього у ґрунті накопичено понад 12 тисяч тонн непридатних і заборонених для використання пестицидів. Великої шкоди ґрунтам України завдає необґрунтована меліорація, унаслідок якої майже 50 тис. га орних земель підтоплені. 3,7 млн га землі знаходиться в Чорнобильській зоні. Якщо

² Rocznik statystyczny rolnictwa, 2015. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015 – 456 s. – S. 407-408.

узагальнити всі зміни, то 22 % території України можна характеризувати як сильно і дуже сильно уражені та непридатні для повного використання.³

Значною мірою така ситуація спричинена домінуванням в аграрному секторі України агрохолдингів, які характеризуються низкою специфічних рис власної економічної поведінки, що робить їх фактичними антагоністами фермерських господарств, на які спирається сільськогосподарське виробництво країн-членів ЄС. Натомість агрохолдинги, крім України, домінують у таких державах як Росія та Казахстан.

Українські агрохолдинги обробляють (а фактично – розпоряджаються) як мінімум половиною всіх земель сільськогосподарського призначення у державі, причому в їх володінні знаходяться найбільш родючі ґрунти Центральної, Південної та Південно-Східної України. Кожен із них акумулює земельний банк від 50 до 500 тис га, концентруючись на виробництві обмеженого кола сільськогосподарських культур, орієнтованих переважно на експорт. Як правило це зернові або технічні культури, що експортуються в якості сировини для виробництва продовольчих товарів, у зв'язку із чим, на думку українських експертів, держава несе значні збитки, оскільки недоотримує потенційних переваг від переробки зернових і технічних культур в Україні (чи використанням їх у тваринництві) з подальшим експортом готової продукції на закордонні ринки.⁴ Наприклад, за різними оцінками, на кожні 100 тис тонн сировинного експорту Україною втрачається приблизно 25 млн грн потенційних доходів від переробки цієї продукції всередині держави, а деякі європейські імпортери української кукурудзи, закупаючи її по 120-160 дол. США за тонну, отримують до 600 дол. США доданої вартості на кожній тонні. До того ж саме агрохолдинги отримують до 70 % усіх коштів, що виділяються з державного бюджету України на

³ Сучасний стан ґрунтів України та шляхи його поліпшення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/19240701/ekologiya/suchasniy_stan_gruntiv_ukrayini_shlyahi_yogo_polipshennya.

⁴ Залізко В. Вплив агрохолдингзації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В. Залізко // Економіка України. – 2013. – № 6 (619). – С. 71-78.

підтримку сільського господарства, частка бюджетних доплат сягає близько 15 % суми виторгу від реалізації їх продукції⁵.

Таким чином, домінування агрохолдингів суттєво знижує ефективність використання експортного потенціалу сільського господарства України, одночасно консервуючи диспропорції в структурі сільськогосподарського виробництва. Крім того, всі українські агрохолдинги входять до складу економічних угруповань, широко представлених у владних структурах, зокрема у парламенті та уряді, виступаючи невід'ємною ланкою деформованої та деструктивної господарської системи, яку в економічній теорії прийнято називати «груповою анархією», або «груповим егоїзмом» чи «системою обмеженого доступу». Неefektivність цієї системи зумовлюється її нестійким проміжним становищем між конкурентною ринковою економікою та централізованим плануванням, коли регулювання економічних процесів здійснюється наближеними до влади економічними угрупованнями⁶.

Як наслідок вони успішно використовують своє монопольне становище на внутрішньому ринку для недопущення розвитку конкуренції з боку дрібних сільгоспвиробників, насамперед фермерських господарств, унеможливаючи швидкий інноваційний розвиток українського сільського господарства, навіть в умовах дії Угоди про асоціацію з ЄС. Саме цим пояснюється відсутність скільки-небудь серйозних зрушень у структурі сільськогосподарського виробництва України та динаміці експорту аграрної продукції на ринок ЄС після підписання Угоди про асоціацію та спрощення доступу українських товарів на європейський ринок. Адже невеликі товаровиробники в Україні так і не отримали змоги ефективно конкурувати з агрохолдингами за експортні ніші, а ті, у свою чергу, жодним чином не змінили власної мотивації щодо якості продукції та способу власної економічної поведінки. В результаті, українські сільськогосподарські товари, навіть попри зменшення чи відміну мит, не відповідають європейським

⁵ Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: Наукова доповідь / За ред. В. Гесця, О. Борордіної, І. Прокопи / НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2012. – 56 с. – С. 10.

⁶ Магас В. Свобода і конкуренція – головне гасло часу / Василь Магас [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hvylyya.net/analytics/economics/svoboda-i-konkurenciya-golovne-gaslo-chasu.html>.

стандартам якості, а український аграрний менеджмент не володіє достатніми навичками роботи на ринку ЄС щодо просування товарів та розширення ринків збуту.

Більше того, під впливом агрохолдингів нормативно-правове регулювання аграрного ринку в Україні змінюється у край повільно, а подекуди має деструктивний характер. Наприклад, нормативи відведення земельних ділянок для потреб промисловості, транспорту, енергетики в 2,5-2,7 рази перевищують нормативи, прийняті в країнах Західної Європи. Значні території зайняті відходами виробництва, відвальними породами. Широке застосування відкритого способу добування корисних копалин спричинює до знищення ґрунтового покриву на значних площах. Обмеженість і вичерпність територіальних земельних ресурсів, поступове зменшення площі продуктивних земель загострює в окремих регіонах України проблему землезабезпечення. Так, за останні 30-40 років площа ріллі, що припадає на одного мешканця України, скоротилася в середньому на 30 %. У Закарпатській, Київській та Львівській областях на одного мешканця припадає 0,16; 0,36 і 0,33 га ріллі відповідно, що за нормативами Міжнародної комісії з продовольства ФАО при ООН оцінюється як недостатньо, а в областях Донецько-Придніпровського регіону – на рівні нижньої межі.⁷

Це дає підстави для висновку про відсутність необхідних передумов для швидкої диверсифікації експорту сільськогосподарських товарів з України та значного збільшення її частки в загальному експорті до ЄС у короткотерміновій перспективі. Тобто, можна прогнозувати, що попри неминучі економічні трансформації еволюційного характеру, в найближчі роки структура та обсяги українського експорту сільськогосподарської продукції в ЄС залишаться на нинішньому рівні.

⁷ Екогеографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/18421120/ekologiya/suchasniy_stan_zemelnogo_fondu_ukrayini.

Насамперед, це стосується переважанням у вітчизняному аграрному виробництві зернових та зернобобових культур, картоплі, а також овочів і баштанних культур. При цьому доцільно акцентувати увагу на тому, що урожайність зернових і зернобобових в Україні є майже удвічі нижчою ніж у Франції та Німеччині, а також поступається Великобританії, Італії та сусідній Угорщині. Ще гіршою є ситуація з урожайністю картоплі. Адже, не зважаючи на те, що в Україні вона вирощується в обсягах, значно вищих ніж у всіх обраних для порівняння країнах, за урожайністю цієї культури наша держава поступається усім із них, крім Румунії. Приблизно такою ж є ситуація з урожайністю овочів та баштанних і плодів, ягід і винограду (додаток В).

Водночас, виробничий потенціал рослинницької галузі України та можливості диверсифікації експорту продукції рослинництва, значно перевищує експортний потенціал вітчизняного тваринництва, яке будучи доволі трудомісткою та ресурсовитратною галуззю, в Україні взагалі перебуває у депресивному стані. Адже домінуючі в сільському господарстві нашої держави агрохолдинги абсолютно не зацікавлені інвестувати достатніх коштів у тваринництво, яке не спроможне забезпечити швидкої віддачі вкладених фінансових ресурсів. Як наслідок, за більшістю показників розвитку тваринницької галузі Україна суттєво відстає від країн-членів ЄС (додаток Д).

Окреслюючи основні статті вітчизняного аграрного експорту в контексті його потенційної диверсифікації, слід передусім відмітити, що потужні сільгоспвиробники орієнтуються у зовнішній торгівлі на вузьке коло основних статей експорту. Так, вітчизняні агрохолдинги продають на зовнішньому ринку майже 100 % усієї виробленої соняшникової олії. Високою є також частка експорту українських зернових і зернобобових культур (понад 50 % від їх валового виробництва). Натомість овочі та фрукти, вирощені в Україні, споживаються переважно на внутрішньому ринку. Особливо це стосується картоплі, за виробництвом якої Україна

займає одне із перших місць у Європі, експортуючи при цьому менше 20 тис тонн з понад 20 млн тонн зібраного врожаю (табл. 2).

Таблиця 2

Експорт основних сільськогосподарських товарів з України⁸

Групи товарів	Роки							
	2000		2005		2010		2014	
	Тис т.	%	Тис т.	%	Тис т.	%	Тис т.	%
Зернові та зернобобові	1 330	5,4	12 650	33,2	14 239	36,3	33 423	52,3
Соняшникова олія	852	61,6	2 701	89,1	2 683	84,5	4 578	98,2
Молоко та молокопродукти	1 100	8,7	1 901	13,9	956	8,5	527	4,7
Плоди, ягоди і виноград	88	4,5	305	14,3	353	16,4	350	14,4
Овочі і баштанні культури	30	0,5	150	2,0	335	3,8	294	2,8
М'ясо та м'ясні продукти	163	9,8	82	5,1	48	2,3	218	9,2
Яйця	0	0,0	1	0,0	75	7,6	147	13,0
Картопля	1	0,0	6	0,0	8	0,0	17	0,1

Аналізуючи динаміку експорту Україною тваринницької продукції, слід відмітити, що протягом 2012-2014 років екпортувалося 125, 182 і 218 тис. тонн м'яса і м'ясопродуктів відповідно, при внутрішньому річному фонді їх споживання близько 2,5 млн тонн. При цьому 80 % в експорті українського м'яса припадає на курятину. Щорічний експорт українських молокопродуктів упродовж 2012-2014 років у середньому становив близько 700 тис. тонн з відчутною тенденцією до спаду (35 % за три роки). При цьому наша держава екпортувала 7 % виробленого молока та молочних продуктів у 2012 р., 6 % – у 2013 р. і 5 % у 2014 р.⁹

Це значить, що потенціал диверсифікації експорту тваринницької продукції постійно знижується у зв'язку із падінням обсягів її виробництва.

⁸ Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України – 2014. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики. 2015. – 55 с. – С. 34-38.

⁹ Там само. – С. 35.

Така ситуація пояснюється уже згадуваною трудомісткістю тваринницької галузі, що демотивує переважну частину експортерів, насамперед з числа агрохолдингів, вкладати кошти у розвиток тваринництва. Натомість фермерські господарства та господарства населення не володіють достатньою фінансовою спроможністю для ведення конкурентоспроможного тваринництва на сучасній технологічній базі. Виходом із ситуації міг би стати розвиток сільськогосподарської кооперації на тих принципах і засадах, що популяризуються країнами-членами ЄС. Проте нинішня інституційна база для розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні суттєво обмежена рудиментами регуляторного механізму. Успадкованого з часів планової економіки. Водночас, в умовах реалізації Угоди про асоціацію з ЄС з'являються нові шанси на демонополізацію аграрного ринку України на основі його лібералізації та впровадження інновацій у діяльність фермерських господарств на основі їх кращого доступу до фінансово-кредитних ресурсів і збільшення обсягу експортних поставок до країн-членів ЄС. Адже у 2014 р. у географічній структурі експорту сільськогосподарської продукції з України всі країни-члени ЄС припадало менше 50 %. Зокрема, в ЄС експортувалося лише 20 % українських жирів та олій, близько 30 % зернових культур і лише частка олійних культур в експорті до ЄС перевищила 50 % (54,5 %). Приблизно такою ж виявилася частка ЄС і в інших вагомих статтях українського аграрного експорту: плоди та горіхи – 60,0 %; овочі – 18,4 %; риба і ракоподібні – 33,2 %; м'ясо та їстівні субпродукти – 13,6 %; молоко та молокопродукти, яйця і мед – 12,1 %¹⁰.

При цьому, основними країнами-споживачами українського сільськогосподарського експорту є Німеччина, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія, Великобританія та Польща. Так, 85 % експорту м'яса та субпродуктів з України на ринок ЄС спрямовується до Німеччини та Нідерландів, майже 75 % українського експорту риби та ракоподібних в ЄС припадає на Францію

¹⁰ Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики. 2015.

та Німеччину, 80 % експорту за статтею «молоко та молокопродукт, яйця і мед» спрямовується у Німеччину, Польщу (23,2 %), Францію та Іспанію; дві третини експорту овочів йде на ринки Великобританії, Польщі (19,7 %), Нідерландів та Італії; близько 60 % експорту плодів і горіхів акумулюється в Польщі (18,8 %), Франції, Німеччині, Італії та Нідерландах; 75 % експорту зернових з України до ЄС споживають Іспанія, Італія, Нідерланди та Великобританія. Основний експорт українських олійних культур, а також жирів та олій рослинного походження до ЄС спрямовується в такі країни, як Нідерланди (14,8 % олійних культур), Франція (13,9 % олійних культур), Італія (21,0 % жирів та олій; 9,1 % – олійних культур), Іспанія (23,6 % жирів та олій; 3,7 % – олійних культур), Польща (8,0 % олійних культур) та Німеччина (7,7 % олійних культур), Великобританія (8,8 % жирів та олій; 0,4 % – олійних культур)¹¹.

Аналізуючи географічну структуру вітчизняного аграрного експорту, слід також відмітити той факт, що зумовлена останніми подіями перспектива поступової втрати російського ринку, для українських виробників сільсько-господарської продукції не є такою критичною, як в інших сферах економічної діяльності. Так, у 2014 р. загальний експорт товарів з України до Росії становив 9 798,2 млн дол. США (на 35 % менше ніж у 2013 р.). Загалом це склало до 20 % усього українського експорту в 2014 р. Проте з цього обсягу на різні групи сільськогосподарських і продовольчих товарів припадало не більше 10 %, зокрема, на молоко та молокопродукти, яйця птиці, мед – 122 млн дол. США (1,2 % загального експорту товарів з України в Росію), м'ясо та їстівні субпродукти – 71 млн дол. США (0,7 %), овочів – 44,1 млн дол. США (0,5 %), насіння і плоди олійних рослин – 21,7 млн дол. США (0,2 %), готові продукти із зерна – 133,3 млн дол. США (1,4 %),

¹¹ Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики. 2015.

продукти переробки овочів – 79,8 млн дол. США (0,8 %), різні харчові продукти – 76,2 млн дол. США (0,8 %).¹²

Крім того, на думку українських експертів, експортери сільськогосподарських товарів вже змогли компенсувати значну частину всіх втрат на російському ринку шляхом налагодження поставок на інші ринки. Передусім це стосується нарощування експортних поставок до більшості країн СНД, Грузії та Молдови, низки країн ЄС, а також Китаю, Індії, Ізраїлю та інших азійських держав, країн Африки тощо.

Окреслюючи перспективні напрями нарощування експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції, передусім на ринок ЄС, доцільно акцентувати увагу на кількох важливих завданнях.

По-перше, на необхідності розвитку фермерства, як основної ланки конкурентоспроможного вітчизняного аграрного виробництва. При цьому ключовим напрямом його активізації має стати не стільки популярна до цього часу в Україні пряма фінансова підтримка агровиробників, скільки формування відкритого конкурентного середовища в межах усього аграрного ринку. Лише у цьому разі розвиток фермерства в Україні супроводжуватиметься активізацією сільськогосподарської кооперації та диверсифікацією експортних поставок аграрної продукції на європейський ринок.

По-друге, необхідно проводити послідовну політику зниження частки прямих субсидій у фінансовій підтримці аграрного сектора, натомість збільшуючи видатки на реалізацію інфраструктурних проектів, насамперед у частині модернізації маркетингової, транспортно-логістичної та інформаційної інфраструктури аграрного ринку України та її окремих регіонів.

По-третє, важливою ланкою стимулювання експорту сільськогосподарських товарів з України та його диверсифікації є розвиток фінансової інфраструктури аграрного сектору. Передусім це стосується формування сучасної моделі фінансово-кредитного забезпечення

¹² Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТЗЕД за 2014 рік (уточнені дані) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>

агровиробників на основі впровадження різних форм фінансового лізингу, небанківського кредитування, страхування аграрних ризиків, поширення факторингових та венчурних операцій у сільському господарстві тощо.

По-четверте, слід активізувати реалізацію заходів, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату в більшості регіонів нашої держави з урахуванням специфіки їх аграрного виробництва. Для цього необхідно забезпечити створення в регіонах сучасної індустрії залучення прямих іноземних інвестицій, включаючи формування аграрних кластерів та агротехнопарків, орієнтованих на інтенсифікацію трансферу сучасних технологій сільськогосподарського виробництва на український ринок.

Важливу роль у формування сприятливого інвестиційного клімату на рівні регіонів та окремих сільських територіальних громад відіграватиме також успішне завершення розпочатої в Україні адміністративно-територіальної реформи, у тому числі на основі надання сільським територіальним громадам права розпоряджатися всіма земельними ресурсами, які знаходяться поза межами сільських населених пунктів.

З метою реалізації вказаних завдань, першочерговими кроками в діяльності органів державної влади мають стати:

1. Зниження рівня монопольного впливу агрохолдингів на розвиток аграрного ринку шляхом відміни спецрежиму зі сплати ПДВ для сільгоспвиробників, земельні банки яких акумулюють понад 5 тис га земельних угідь. Це дасть імпульс розвитку фермерських господарств, які зможуть освоювати виробництво нових видів виробництва, зокрема тваринницької продукції з подальшою диверсифікацією її експорту на зовнішні ринки, передусім ринок ЄС.

2. Ліквідація частини фіскальних пільг для великих агроформувань, які спеціалізуються на експорті вузького спектру сільськогосподарських культур із низьким ступенем переробки, через відміну для них фіксованого сільськогосподарського податку. Цей податок має бути збереженим лише для фермерських господарств із площею землекористування до 500 га. Це

стимулюватиме посилення конкуренції в аграрному секторі економіки та сприятиме диверсифікації вітчизняного аграрного експорту, у тому числі завдяки збільшенню обсягів переробки сільськогосподарської сировини та експорту готової продукції.

3. Впровадження нового механізму фінансової підтримки фермерських господарств, ґрунтованого на цільовому виділенні відповідних фінансових ресурсів (на які не зможуть претендувати великі агрохолдинги), встановленні чітких критеріїв фінансування та проведенні відкритих конкурсних процедур, за єдиними правилами для всіх регіонів держави. Основними формами фінансової підтримки при цьому мають стати: погашення частини або всієї суми відсотків за кредитами та співфінансування інвестиційних проектів; базовими критеріями для участі у конкурсах на отримання державної підтримки фермерів слід визначити: впровадження технологічних інновацій, реалізацію природоохоронних і ресурсозберігаючих проектів, диверсифікацію економічної діяльності та нарощування експортних поставок. Такий крок дозволить підвищити рівень фінансової спроможності вітчизняних фермерських господарств та стимулюватиме їх об'єднання у сільськогосподарські кооперативи, які зможуть залучати додаткові інвестиційні ресурси в розвиток виробничої інфраструктури сільського господарства та створювати малі переробні підприємства. Таким чином Україна зможе диверсифікувати експорт аграрної продукції завдяки збільшенню товарів з високим ступенем обробки та виходу на нові географічні ринки.

4. Лібералізація низки дозвільних процедур, пов'язаних із реєстрацією договорів агролізингу, регулювання факторингових операцій, оподаткування доходів сільськогосподарських кооперативів, оформленням сезонних працівників, реєстрацією сільськогосподарської техніки, ліцензуванням виробництва електроенергії для власних потреб тощо. Цей захід також спрямований на посилення фінансової спроможності дрібних сільгоспвиробників, які локалізовані переважно у прикордонних з ЄС

регіонах України, що дозволить стимулювати диверсифікацію експорту аграрної продукції за рахунок розвитку прикордонної торгівлі сільськогосподарською продукцією.

5. Започаткування та реалізація в прикордонних регіонах Західної України низки пілотних проектів зі створення транскордонних агротехнопарків та аграрних кластерів, спільно з діловими партнерами із сусідніх країн-членів ЄС, передусім фермерськими господарствами та аграрними палатами Польщі, Угорщини та Румунії. Активно залучати до реалізації вказаних заходів вітчизняні вищі навчальні заклади та наукові установи аграрного профілю. У цьому випадку виникне сприятливий ґрунт для реалізації інвестиційних проектів, які реалізовуватимуться за участю іноземного капіталу, та забезпечуватимуть диверсифікацію вітчизняного експорту аграрної продукції на основі створення спільних підприємств із партнерами з країн-членів ЄС, а відповідно полегшуватиме вихід на аграрні ринки цих країн.

Регіональний філіал у м. Львові
(*В. В. Борщевський, В. І. Волошин*)
№ 72, Серія «Економіка»

Чисельність сільських мешканців і населення, зайнятого у сільському господарстві України на тлі окремих країн-членів ЄС¹³

Країни	Чисельність сільських мешканців				Кількість зайнятих у сільському господарстві			
	2005 р.		2013 р.		2005 р.		2013 р.	
	<i>Тис. осіб</i>	%	<i>Тис. осіб</i>	%	<i>Тис. осіб</i>	%	<i>Тис. осіб</i>	%
Україна	15 182	32,2	14 084	30,9	2 847	6,0	2 208	5,9
Польща	14 726	38,5	14 984	39,2	3 367	8,8	2 724	7,1
Румунія	10 446	47,2	10 267	47,2	1 195	5,4	749	3,5
Словаччина	2 396	44,4	2 469	45,3	216	4,0	182	3,3
Угорщина	3 396	33,6	2 999	30,1	384	3,8	288	2,9
Франція	11 333	18,4	8 714	13,6	725	1,2	498	0,8
Німеччина	22 338	26,6	21 485	25,9	834	1,0	583	0,7
Іспанія	10 109	23,3	10 493	22,4	1 204	2,8	890	1,9
Італія	19 017	32,4	19 149	31,5	1 025	1,7	738	1,2
Великобританія	12 803	21,2	12 868	20,4	500	0,8	457	0,7

Площа сільськогосподарських угідь та рілля в Україні на тлі окремих країн-членів ЄС¹⁴

На початок 2014 р.

Країни	С.-г. угіддя, млн га	Рілля, млн га	Рілля на одного мешканця, га	Розораність території, %
Україна	41,3	32,5	0,7	56,1
Польща	14,4	10,8	0,3	35,3
Угорщина	5,3	4,4	0,4	48,6
Румунія	13,9	8,7	0,4	38,0
Словаччина	1,9	1,4	0,3	29,0
Німеччина	16,7	11,9	0,1	34,1
Франція	28,8	18,3	0,3	33,4
Іспанія	26,9	12,6	0,3	25,1
Італія	13,6	6,8	0,1	23,2
Великобританія	17,3	6,3	0,1	25,9

¹³ Rocznik statystyczny rolnictwa, 2015. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. – 456 s. – S. 377-378; Rocznik statystyczny rolnictwa, 2014. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. – 445 s. – S. 395.

¹⁴ Rocznik statystyczny rolnictwa, 2015. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. – 456 s. – S. 379-380.

Обсяги виробництва та урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні на тлі окремих країн-членів ЄС¹⁵

2013 р.

Країни	Сільськогосподарські культури							
	Зернові та зернобобові		Картопля		Овочі та баштанні		Плоди, ягоди, виноград	
	млн т	ц/га	млн т	ц/га	млн т	ц/га	млн т	ц/га
Україна	63,1	39,9	22,3	159,7	10,7	185,2	2,9	99,4
Польща	28,8	37,7	6,3	187,8	5,2	351,0	4,2	97,9
Угорщина	13,7	47,9	0,4	218,3	1,4	190,9	1,3	86,7
Румунія	21,0	38,4	3,3	158,5	4,0	150,8	2,3	69,5
Франція	68,3	70,0	7,0	434,0	5,2	222,6	8,2	93,4
Німеччина	48,0	72,7	9,7	398,3	3,4	314,0	2,3	129,0
Іспанія	25,6	39,5	2,2	309,4	12,7	377,6	17,7	112,9
Італія	18,2	51,5	1,3	248,6	13,0	256,1	16,4	142,5
Великобританія	20,6	64,8	5,6	401,4	2,5	221,2	0,4	133,4

¹⁵ Сільське господарство України, 2014. Статистичний щорічник. – К.: Державна служба статистики, 2015. – 379 с. – С. 367-374.

Показники розвитку тваринництва в Україні на тлі окремих країн-членів ЄС¹⁶

2013 р.

Країни	Показники розвитку тваринництва											
	Поголів'я тварин на 100 га сільгоспугідь, штук			Виробництво м'яса у забійній вазі, млн т				Виробництво яєць, млн т	Виробництво молока, млн т	Удій молока від однієї корови, кг/рік	Вихід м'яса на 1 голову худоби, кг	
	Всього	у тому числі:		Всього	у тому числі:						ВРХ	Свиней
		ВРХ	Свиней		яловичини	свинини	курятини					
Україна	12,1	11,3	18,4	2,4	0,4	0,7	1,2	1,1	11,5	4 446	164	87
Польща	43,7	40,1	76,4	3,8	0,4	1,8	1,7	0,6	12,7	5 388	237	103
Угорщина	21,7	14,2	56,0	0,8	0,0	0,4	0,4	0,1	1,8	6 869	256	92
Румунія	23,0	14,4	37,6	0,9	0,1	0,4	0,3	0,3	5,0	3 771	157	83
Франція	–	66,4	46,9	5,6	1,4	2,1	1,7	0,9	24,6	6 414	301	89
Німеччина	86,2	75,4	165,8	8,2	1,1	5,5	1,5	0,9	31,1	7 293	317	94
Іспанія	–	21,1	94,6	5,4	0,6	3,4	1,2	0,7	7,6	7 655	261	83
Італія	49,9	44,7	63,5	4,1	0,9	1,6	0,4	0,8	11,0	5 175	274	130
Великобританія	65,2	57,1	28,3	3,6	0,9	0,8	1,7	0,7	13,9	7 758	323	81

¹⁶ Сільське господарство України, 2014. Статистичний щорічник. – К.: Державна служба статистики, 2015. – 379 с. – С. 375-378; Rocznik statystyczny rolnictwa, 2015. – Warszawa: Główny Urząd Statystyczny, 2015. – 456 s. – S. 392-404; 432-433.